

K problému katechon v politickej teológii Carla Schmitta

Milan Hrabovský

HRABOVSKÝ, M.: To the Issue of *κατέχων* in the Political Philosophy of Carl Schmitt. *Studia Aloisiana* 1/2021.

The study deals with the question of the cryptic expression *κατέχων / κατέχων* – found, probably in the inauthentic letter of the Apostle Paul, in (2*SoI* 2 - which during 1942 – 1944 and 1950 – 1957 “introduced” lawyer Carl Schmitt to his political philosophy. The study will first offer a brief overview of the history of the exegesis of the term *κατέχων / κατέχων* and then will focus on *κατέχων / κατέχων*’s interpretation in Carl Schmitt’s political theology. In this interpretation, the study will follow the hypothesis that Schmitt’s interest in *κατέχων / κατέχων* was based on his interest in “thinking of order” (*Ordnungsdenken*). Finally, the study offers a critique of Schmitt’s interpretation of *κατέχων / κατέχων*, especially in the philosophy of Giorgio Agamben.

Keywords: *κατέχων*; katechon; politics; power; eschatology; Parousia; Thessalonians; Antichrist, Paul the Apostle; Carl Schmitt, Giorgio Agamben.

„Myslenie poriadku“

Počas rokov 1942 – 1944 a následne 1950 – 1957 „uviedol“ právnik Carl Schmitt kryptický výraz *κατέχων/κατέχων* (katechon) – nachádzajúci sa pravdepodobne v neautentickom liste apoštola Pavla¹ v (2*SoI* 2,-12) – v spojení s úvaha-

¹ Diskusie venujúce sa problému, ktoré listy, alebo ich časti, uvedené v Novom zákone, skutočne napísal sám apoštol Pavol, sú rozsiahle. Sumarizáciu týchto diskusií ponúka napríklad: MURPHY-O’CONNOR, J.: *Paul the Letter-Writer. His World, His Options, His Skills*. Collegeville, Minnesota : The Liturgical Press, 1995; DUNN, J. D. G.: *The Theology of Paul the Apostle*. Michigan, Cambridge : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1998; THISELTON, A. C.: *1 & 2 Thessalonians: Through the Centuries*. Chichester : Wiley-Blackwell, 2011. V stručnosti uvedme, že o autenticite listu (2*SoI*) pochybuje viacero odborníkov, napríklad: HAACKER, K.: *The Theology of Paul’s Letter to the Romans*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003, s. 135; FREED, E. D.: *The Apostle Paul and his Letters*. London, Oakville : Equinox, 2005, s. 5. V tejto štúdii nás diskusia o autenticite (2*SoI*) nebude zaujímať, pretože pre náš výklad nie je smerodajná.

mi o suverenite, autorite, moci a štáte do politickej filozofie.² V (*Sol* 2,1-12) píše Pavol, že pred druhým príchodom Krista (παρουσία) musí nastať „odpadnutie“ (ἀποστασία) od Boha a musí sa „zjaviť“ „človek nezákonnosti/neprávosti“ (ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας), „syn zatratenia“ (υἱὸς τῆς ἀπωλείας), „ten nezákonný“ (ὁ ἄνομος), avšak „objaveniu sa“ tohto „človek nezákonnosti“ zatiaľ bráni tajomné katechon.

Podľa hypotézy v *The Oxford Handbook of Carl Schmitt* (2016) spája celé dielo Carla Schmitta silný záujem o „inštitucionálne základy politického a sociálneho poriadku“: Schmitt patril medzi „fanatikov poriadku“ a „myslenie poriadku“ (*Ordnungsdanken*) bola jeho *idée fixe*.³ Ak táto hypotéza platí, potom sa Schmitt sústredili na (*2Sol* 2,-12) z dôvodu, že katechon plní funkciu udržiavania *poriadku* a odstránenie katechon bude sprevádzať násilie, chaos a deštrukcia.⁴ Kým na identite „človeka nezákonnosti“, „syna zatratenia“ panuje medzi odborníkmi takmer všeobecná zhoda a je stotožňovaný s Antikristom,⁵ spory existujú v určení identity katechon.⁶ Schmitt, ako budeme vidieť, vypracoval „pozitívne“ chápanie katechon ako moci autoritatívneho štátu (či ríše), brániacej príchodu Antikrista, a tým aj zničeniu sociálno-spoločenského poriadku.⁷

Vo svojom rozhovore z roku 1998 poukázal Paul Ricoeur na ambivalentnosť politickej moci, ktorá je síce nevyhnutá na presadenie stability a poriadku, ale zároveň je spojená s možnosťou, že sa môže „zrútiť“ do násillia a teroru. Túto ambivalentnosť politickej moci, označil za „záhadu politického fenoménu“ – každá politická moc sa môže „zrútiť“ – ak neexistuje niečo/nieko, čo by tomu bránilo – do erupcie násillia a teroru.⁸ Otázky ako zabrániť prepuknutiu násillia, chaosu a deštrukcie, ako zabrániť tomuto „zrúteniu sa“ politickej moci, priviedli Schmitta k (*2Sol* 2,1-12). A podľa Prozorova sa aj vďaka Schmittovi zaradil (*2Sol* 2,1-12) medzi „jeden z najdôležitejších politických textov v Západnej tradícii.“⁹

2 Štúdiá sa nezaobera Schmittovými úvahami ktoré sa týkajú problematiky suverenity (suveréna), výnimčného stavu, či politična (politiky), ale výhradne jeho chápaním výrazu katechon.

3 MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O.: A Fanatic of Order in an Epoch of Confusing Turmoil. The Political, Legal, and Cultural Thought of Carl Schmitt. In: MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O. (eds.): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 5, 12, 13, 21.

4 Nie bez zaujímavosti je v tomto kontexte chápanie katechon, ktoré predostrel Dietrich Bonhoeffer vo svojej *Etike*, kde uviedol, že pred „ničotou“, pred „zrútením sa do priepasti“ môže ochrániť katechon, ktorý chápal ako „značnou fyzickou silou vybavenú poriadkovú moc“. To, „čo bráni“, je moc (nie Boh), ale „nie je to veličina bezúhonná, ale Boh si ju používa, aby zachoval svet pred skazou. To, čo tomu bráni“ je moc štátu, ktorá ustanovuje a uchováva poriadok. (...) Ten, ktorý bráni, teda poriadok, vidí v cirkvi spojenca a všetky prvky poriadku, ktoré ešte zostali, jej chcú byť na blízku.“ BONHOEFFER, D.: *Etika*. Praha : Kalich, 2007, s. 110 – 111.

5 Napríklad: AGAMBEN, G.: *The Time that Remains. A Commentary on the Letter to the Romans*. Stanford : Stanford University Press, 2005, s. 109.

6 LAMB, M. – PRIMERA, G. E.: Sovereignty between the Katechon and the Eschaton: Rethinking the Leviathan. In: *Telos*, 187, 2019, s. 108.

7 Na druhej strane zabraňuje katechon druhému príchodu Krista, a preto niektorí autori presadzovali negatívne chápanie katechon. Pozri: PROZOROV, S.: The katechon in the age of biopolitical nihilism. In: *Continental Philosophy Review*, 45, 2012, s. 483 – 503.

8 RICOEUR, P. – AZOUVI, F. – LAUNAY de, M.: *Myslet a věřit*. Praha : Kalich, 2000, s. 129 – 132.

9 PROZOROV, S.: *The katechon in the age of biopolitical nihilism*, s. 483 – 484.

Κατέχων/κατέχων v (2Sol)

V (2Sol 2,1-12) použil apoštol Pavol slová κατέχων/κατέχων v kontexte vyučovania Solúnčanov o druhom príchode Ježiša Krista, ktorému bude prechádzať „odpadnutie“ a „skaza“ a zjaví sa „človek nezákonnosti“, „syn zatratenia“, „ten nezákonný“. Pavol sa odvoláva na to, že o „týchto veciach“ (ταῦτα) už Solúnčanom hovoril, čo mohol byť dôvod, prečo Pavol katechon explicitne neurčil.¹⁰ Ale Pavol mohol použiť toto „tajné slovo“ (*Geheimwort*) zo strachu pred štátnymi autoritami:¹¹ „(6) καὶ νῦν τὸ κατέχων, οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ (7) τὸ γὰρ μυστήριον, ἤδη ἐνεργεῖται, τῆς ἀνομίας; μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται“.¹²

Až po odstránení katechon sa ukáže „ten nezákonný“ zvädzajúci svet, ale ktorého zničí Kristus pri svojom druhom príchode. Katechon má teda ambivalentnú rolu: na jednej strane je katechon niečo alebo niekto, brániace/brániaci objaveniu sa Antikrista, ale zároveň je katechon niečo alebo niekto, kto/čo bude odstránené pri druhom príchode Krista.¹³ Katechon na jednej strane bráni a chráni ľudí pred príchodom Antikrista, ale zároveň „zadrzuje“ parúziu Krista, „zadrzuje“ príchod konečného dobra „života večného“ (ζωὴν αἰώνιον).¹⁴

Interpretácie κατέχων/κατέχων

Druhý príchod Krista patrí medzi ústredný motív kresťanstva a prináša so sebou myšlienku konca dejín (ἔσχατος). Kresťanské učenie o konci dejín kladie dôraz na *konajúcu osobu*, ktorou je Kristus. Až druhým príchodom *konkrétnej* osoby sa zavŕšia dejiny. Týmto dôrazom na konajúcu osobu, na Krista, sa kresťanské chápanie konca dejín odlišuje od všetkých sekulárnych „eschatológií“. Kresťanský záujem o dejiny vychádza z historického faktu existencie Ježiša. Navyše vyznávanie Ježiša Krista ako Bohočloveka (θεάνθρωπος) založilo chápanie dejín ako vzájomne prepojených udalostí, činov a konaní „oscilujúcich vôkol“ inkarnácie, smrti, zmŕtvychvstania a parúzie Krista. Ale takéto chápanie dejín postavilo raných kresťanov pred závažný problém. David Dunbar na základe analýzy spisov Hippolyta Rímskeho preukázal, že množstvo členov ranej cirkvi očakávalo bezprostrednú parúziu už počas ich života. Domnievali sa, že už ich generácia zažije „koniec časov“. Druhý príchod

¹⁰ THISELTON, A. C.: 1 & 2 Thessalonians, s. 235.

¹¹ STROBEL, A.: *Untersuchungen zum eschatologischen Verzögerungsproblem auf Grund der Spätjüdisch-urchristlichen Geschichte von Habakuk 2,2 ff.* Leiden, Köln : Brill, 1961, s. 101.

¹² Všetky originálne grécke citácie pochádzajú z ALAND, B (et al.): *Novum Testamentum Graece*. 27. vyd. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2006: „(6) Viete, čo zatiaľ zadržáva/bráni (τὸ κατέχων), aby sa objavil, než nastane jeho čas. (7) To tajomstvo neprávosti už pôsobí, kým ten, kto (ho) nateraz zadržáva/bráni (ὁ κατέχων) nepominie/nebude odstránený.“ Všetky preklady, ak nie je uvedené inak, pochádzajú od autora štúdie.

¹³ MENKEN, M. J. J.: 2 Thessalonians. London and New York : Routledge, 2002, s. 109.

¹⁴ LAMB, M. – PRIMERA, G. E.: *Sovereignty between the Katechon and the Eschaton*, s. 109.

Krista však nenastával a nasledujúce generácie kresťanov museli vyriešiť otázku „meškania“ (*delay*) Krista.¹⁵ Rané kresťanstvo muselo prekonať „eschatologickú krízu“, spojenú s otázkou, prečo Kristus neprichádza, a teda, či mu v jeho príchode nebráni nejaká moc (*Macht*).¹⁶ A (*2Sol 2*) ponúkal raným kresťanom aspoň nejakú, síce kryptickú, ale predsa len odpoveď. Navyše, neponúkal len odpoveď na „meškание“ Krista, ale rovnako prinášal znepokojivé upozornenie, že pred druhým príchodom Krista musí najprv nastať „odpadnutie“ a „skaza“. Problém katechon tak súvisí s paradoxným chápaním dejín: na jednej strane vytvorilo kresťanstvo špecifický typ kultúry, ktorý mal zabráňovať prepuknutiu celosvetového ničivého násilia, no na druhej strane je naplnenie eschatologických prísľubov spojené s druhým príchodom Krista, ktorý bude sprevádzať deštrukcia, chaos a násilie.¹⁷

Slovo katechon nemá hebrejský ekvivalent¹⁸ a v spojení s členom stredného (*τὸ κατέχων*) a mužského rodu (*ὁ κατέχων*) predstavuje v Novom zákone *hapax legomena*.¹⁹ Sloveso *κατέχω* je možné prekladať ako vlastniť, brániť, držať, podržať, udržať, zadržať; v námorníckom zmysle ako doviešť loď k pevnine; v náboženskom zmysle ako udržať si hodnoty, náuku alebo postoje (katechéza).²⁰ Substantívum s členom stredného rodu (*τὸ κατέχων*) umožnilo spájať katechon s „inštitúciami“ a particípium mužského rodu (*ὁ κατέχων*) s osobami.²¹

Ako sme už upozornili, apoštol Pavol neuviedol ku katechon nijaké konkrétne detaily,²² a preto boli v dejinách exegézy (*2Sol 2,1-12*) navrhnuté rôzne odpovede čo sa týka identity katechon: katechon je samotný „plán spásy“,²³ či „pseudo-prorocká sila“.²⁴ Aurelius Augustinus v kapitole (19,20) knihy *De civitate Dei* dokonca úprimne priznal, že (*2Sol 2,1-12*) nerozumie (XX(19)).²⁵

Najvplyvnejšiu interpretáciu katechon zaviedol Tertullianus, ktorý v jeho *Apologeticum* (32,1) a *Liber de resurrectione carnis* (24,18) vyhlásil, že

-
- 15 DUNBAR, D. G.: The Delay of the Parousia in Hippolytus. In: *Vigiliae Christianae*, 37, (4), 1983, s. 313 – 327.
- 16 METZGER, P.: *Katechon. II Thessalonians (2,1-12) im Horizont apokalyptischen Denkens*, Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2005, s. 1.
- 17 PALAVER, W.: Hobbes and the Katechon: The Secularization of Sacrificial Christianity. In: *Journal of Violence, Mimesis, and Culture*, 2, (1), 1995, s. 61.
- 18 BETZ, O.: Der Katechon. In.: *New Testament Studies*, 9, (3), 1963, s. 279.
- 19 Deriváty výrazu *κατέχων* v podobe slovesných tvarov sa nachádzajú v *Novom zákone* na osemnástich miestach – (*Lk 4,42; Lk 8,15; Lk 14,9; Jn 5,4 ; Sk 27,40; Rim 1,18; Rim 7,6; 1Kor 7,30; 1Kor 11,2; 1Kor 15,2; 2Kor 6,10; 1Sol 5,21; 2Sol 2,6-7; Flm 1,13; Heb 3,6; Heb 3,14; Heb 10,23*) – avšak iba v (*2Sol 2,6-7*) sa toto slovo objavuje najprv v strednom rode (*τὸ κατέχων*) a následne v mužskom rode (*ὁ κατέχων*).
- 20 BROMILEY, G. W.: *Theological Dictionary of the New Testament*. Michigan : William B. Eerdmans Publishing Company, 1985, s. 254.
- 21 HANYŠ, M.: *Apoštol filozofů*. Praha : TOGGA, 2014, s. 147.
- 22 Otto Knoch dokonca uvádza, že „Kľúč k pôvodnému pochopeniu tejto výpovede akoby sa definitívne stratil.“ KNOCH, O.: *První a Druhý list Soluňanům*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 64.
- 23 Strobel in MENKEN, M. J. J.: *2Thessalonians*, s. 110.
- 24 Giblin in MENKEN, M. J. J.: *2Thessalonians*, s. 111.
- 25 AUGUSTINE: *De civitate Dei*. Dostupné online na: <https://www.thelatinlibrary.com/augustine/civ20.shtml> (02.08.2020).

príchodu diabla, chaosu a rozvratu bráni Rímska ríša (Imperium Romanum).²⁶ Tertullianus sa domnieval, že kresťanstvo môže svetskej *potestas a imperium* ponúknuť transcendentnú *auctoritas*, a tým Imperium Romanum nadobudne religiózne-politickú kvalitu, pomocou ktorej dokáže efektívne presadzovať poriadok a stabilitu.²⁷ Druhú, nemenej vplyvnú, interpretáciu katechon ponúkol africký donatista Tyconius v jeho knihe *Liber regularum*: za katechon pokladal cirkev. Podľa Tyconia je cirkev rozdelená na dve telá: temné (*fusca*), tvorené hriešnikmi (bezbožnými) a svetlé (*decora*), tvorené spravodlivými (svätými), a toto „pomiešanie“ cirkvi bude pretrvávať až do Kristovej parúzie, kedy bude „temné telo“ cirkvi (katechon) odstránené. „Človek nezákonnosti“ tak pôsobí aj uprostred cirkvi a jeho dielo skazy pominie až na konci čias, keď bude zničené „temné telo“ cirkvi.²⁸

Tertullianove stotožnenie katechon s Rímskou ríšou založilo celú jednu tradíciu uvažovania – katechon môže byť nejaká forma inštitucionálnej, štátnej, politickej, moci obdarenou religióznou „kvalitou“ *auctoritas*²⁹ – a táto tradícia vyvrcholila u Schmitta a jeho chápania katechon ako autoritatívneho (totálneho) štátu. Na druhej strane existuje odlišný prístup, ktorý prekladá slovo katechon ako „vlastniť“, „zmocniť sa“, čo by mohlo znamenať, že τὸ κατέχων bude škodlivá, pseudo-prorocká a falošná sila a ὁ κατέχων falošný prorok, tajne pôsobiaci na strane človeka neprávosti.³⁰ Negatívne chápanie katechon podnietilo odlišnú tradíciu uvažovania, vrcholiacu u Giorgia Agambena.

Schmitt a κατέχων/κατέχων

Odborníci zaoberajúci sa katechon tvrdia, že to bol právnik Carl Schmitt, ktorý uviedol otázky o identite katechon, v spojitosti s myšlienkami o suverenite, autorite, moci a štáte, do úvah o politike.³¹ Schmitt sa otázkou katechon nezaoberal systematicky, ale rozpracoval ju v deviatich knihách, a to v období rokov 1942 – 1944 a následne v rokoch 1950 – 1957.³² Carl Schmitt, o kto-

26 BLIDOW, F.: *Carl Schmitts Reichsordnung: Strategie für einen europäischen Großraum*. Berlin : Akad. Verl., 1999, s. 147; STROBEL, A.: *Untersuchungen zum eschatologischen Verzögerungsproblem auf Grund der Spätjüdisch-urchristlichen Geschichte von Habakuk 2,2 ff*, s. 132.

27 HOELZL, M.: Before the Anti-Christ is Revealed: On the Katechontic Structure of Messianic Time, In: BRADLEY, A. – P. FLETCHER, P. (eds): *The Politics to Come: Power, Modernity and the Messianic*, London : Continuum, 2010, s. 102.

28 ANDOKOVÁ, M.: Tyconius a jeho chápanie cirkvi podľa spisu *Kniha pravidiel*. In: NEMEC, R., LICHNER, M. – CHABADA, M. – ANDOKOVÁ, M.: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. Trnava : Dobrá kniha, 2014, s. 18; TYCONIUS, *Liber Regularum – Kniha pravidiel*. In: NEMEC, R. – LICHNER, M. – CHABADA, M. – ANDOKOVÁ, M.: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. Trnava : Dobrá kniha, 2014, s. 31 – 34.

29 THISELTON, A. C.: *1 & 2 Thessalonians*, s. 12, 232 – 235; BETZ, O.: *Der Katechon*, s. 276 – 278.

30 MENKEN, M. J. J.: *2Thessalonians*, s. 111 – 113.

31 HOELZL, M.: *Before the Anti-Christ is Revealed: On the Katechontic Structure of Messianic Time*, s. 98 – 111.

32 Beschleuniger wider Willen (1942); Land und Meer (1942); Die Lager der europäischen Rechtswissenschaft (1943/44); Glossarium: Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951; Ex Captivitate Salus (1950);

rom sa Hans J. Morgenthau po jeho osobnom stretnutí so Schmittom vyjadril, že ide o „najdiabolskejšieho žijúceho muža“,³³ sa však zároveň vyhlasoval za katolíka, a v roku 1947 vo svojom posmrtno vydanom denníku uviedol: „Verím v katechon, ktorý je pre mňa jedinou možnosťou, ako pochopiť kresťanské dejiny a objaviť ich zmysluplnosť“.³⁴

Schmittova interpretácia katechon ako totálneho autoritatívneho štátu, brániaceho prepuknutiu chaosu a anarchii, vychádzala aj z jeho zaujatia myslením Thomasa Hobbesa. Schmitt bol presvedčený, že Hobbesovo chápanie štátu, ako absolútnej moci, ktorá dokáže zabrániť prepuknutiu občianskej vojny, naberá na seba význam katechon.³⁵ Schmitt si všimol, že Hobbes katechon sekularizoval, pretože Leviatan stojí v protiklade ku Katolíckej cirkvi, vykreslenej ako „kráľovstvo temnoty“ a s pápežom v podobe „gigantického ducha korunového tiarou, sediaceho na hrobe Rímskej ríše“.³⁶ Hobbes slovo katechon nikdy priamo neuviedol, a to z dôvodu, že niektorí kresťanskí teológovia stotožňovali katechon aj s cirkvou, ktorá podľa nich prevzala rolu katechon po páde Rímskej ríše.³⁷ Ale reformační teológovia považovali katechon za odstránený spolu s Rímskou ríšou, na troskách ktorej sa objavil „človek nezákonnosti“ – pápež. Avšak ako budeme vidieť, Agamben kritizoval Schmittove čítanie Hobbesa, pretože z Hobbesa nevyplýva záver, že by za katechon považoval autoritatívny štát.³⁸

Joseph Bendersky na základe Schmittovho denníka tvrdí, že mladý Schmitt bol citlivý, humánný a kozmopolitný človek, píšuci proti pruskému militarizmu a nacionalizmu. Avšak v roku 1917 (až do skončenia vojny) bol Schmitt poverený vedením vlastného odboru v rámci *Stellvertretendes Generalkommando*, organizačnej jednotky nemeckej armády, v ktorej vypracovával hlásenia o pacifistických hnutiach v Nemecku. Podľa Benderskeho sa v tomto období začali u Schmitta prejavovať názory, že jedine ‚Ríša‘ (*Reich*) je schopná efektívne presadiť moc (*Macht*).³⁹ Taubes, ktorý dlhé roky viedol so Schmittom rozsiahlu korešpondenciu, ospravedlňoval Schmittov „flirt s nacizmom“ práve poukazom na Schmittove chápanie katechon. Taubes sa v roku 1987

Drei Stufen historischer Sinngebung (1950); Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum (1950); Die andere Hegel Linie (1957). Pozri: GROSSHEUTSCHI, F.: *Carl Schmitt und die Lehre vom Katechon*. Berlin : Duncker & Humbolt, 1996; ULLRICH, C. D.: *Sovereignty and The Event in John D. Caputo's Radical Theology*. Dissertation presented in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Faculty of Theology at Stellenbosch University, Stellenbosch University, 2019; HOELZL, M.: *Before the Anti-Christ is Revealed: On the Katechontic Structure of Messianic Time*, s. 102.

33 PALAVER, W.: Carl Schmitt on Nomos and Space. In: *Telos*, 106, 1996, s. 105.

34 SCHMITT, C.: *Glossarium: Aufzeichnungen der Jahre 1947 – 1951*. Berlin : Duncker & Humblot, 1991, s. 63.

35 PALAVER, W.: *Hobbes and the Katechon: The Secularization of Sacrificial Christianity*, s. 63.

36 SCHMITT, C.: *Roman Catholicism and political form*. Westport, Connecticut : Greenwood Press, 1996, s. 94.

37 PALAVER, W.: *Hobbes and the Katechon: The Secularization of Sacrificial Christianity*, s. 66.

38 AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory. For a Theological Genealogy of Economy and Government*. Stanford : Stanford University Press, 2011, s. 15.

39 BENDERSKY, J. W.: Schmitt's Diaries. In: MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O. (eds.): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York : Oxford University Press, 2016, s. 126 – 127.

vyjadril, že Schmitt mal v rámci politickej filozofie jediný cieľ: „zabrániť, aby sa sily chaosu neprevalili cez štát, aby zostal zachovaný štát. A to bez ohľadu na cenu. Takýto postoj náročne prijímajú filozofi a teológovia, ale pre právnicka je to jediná možnosť, ako nájsť jednu právnickú formu (...) inak nastane vláda chaosu“.⁴⁰ Toto tvrdenie Taubesa platí, pokiaľ ide o rané názory Schmitta, ktorý sa tematizovaním katechon pokúsil obhájiť existenciu totálneho autoritatívneho štátu alebo ‚Ríše‘ (*Reich*) proti „slabej“ parlamentnej demokracii Weimarskej republiky: Existencia totálneho autoritatívneho štátu (Ríše) sa mu javila ako jediná sila, ktorá by dokázala zabrániť prepuknutiu občianskej vojny počas rokov 1918 – 1919.⁴¹ Priama historická skúsenosť z možnosti rozpadu politického a sociálneho poriadku, počas krízy Weimarskej republiky zásadne ovplyvnila uvažovanie Schmitta. Schmitt bude po celý život hájiť autoritu totálneho štátu, ktorá nepochádza z ľudu, ale z jej schopnosti zabezpečovať poriadok.⁴² Schmitt v roku 1921 publikuje knihu *Die Diktatur*, o ktorej uviedol, že „diktatúra je výkon štátnej moci, oslobodený od akýchkoľvek zákonných obmedzení za účelom vyriešenia abnormálnej situácie, predovšetkým vojny a rebélie“.⁴³ Denníkové záznamy z obdobia rokov 1912 – 1934 odhaľujú, slovami Jensa Meierhenricha, jeho „strach z rozpadu“ sociálnych štruktúr rodiny, Cirkvi a štátu. V roku 1923 vydáva Schmitt malú knižku *Römischer Katholizismus und politische Form*, v ktorej sa tento „strach z rozpadu“ premietol do úvah, že sociálny poriadok závisí od existencie „inštitucionálnych foriem“ rodiny, Cirkvi a štátu. Schmitt obdivoval dejinnú inštitucionálnu stabilitu Katolíckej cirkvi a snažil sa nájsť podobný „model“ aj pre jeho chápanie štátu.⁴⁴ Podľa Schmitta ukazuje „politická idea katolicizmu“ jednotu estetiky umenia, zákona a svetovo-historickej formy moci. Ale Schmitt sa v tejto knižke nezaoberal vierou ani dogmami Cirkvi. Tvrdil, že Cirkev nepovažuje kresťanstvo za „vnútornú spiritualitu“, ale dala mu podobu „viditeľnej inštitúcie“.⁴⁵

Taubes sa pravdepodobne nemýlil v tom, že „raný Schmitt“ sa priklonil k myšlienke katechon ako totálneho autoritatívneho štátu, pretože hrozbu rozpadu sociálneho a politického poriadku, a s tým spojeného chaosu a rozkladu, považoval za hrozbu *par excellence*. Inak povedané, Schmittova kritika liberalizmu a demokracie sa rodila z myšlienky, že jedine totálny autoritatívny štát dokáže brániť a chrániť pred príchodom Antikrista, a teda koncu sveta. Schmitt sa domnieval, že musíme „byť schopní identifikovať katechon pre kaž-

40 TAUBES, J.: *The Political Theology of Paul*. Stanford : Stanford University Press, 2004, s. 103.

41 HOELZL, M.: *Before the Anti-Christ is Revealed: On the Katechontic Structure of Messianic Time*, s. 103 – 104.

42 MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O.: *A Fanatic of Order in an Epoch of Confusing Turmoil*, s. 28.

43 HOELZL, M. – WARD, G.: Introduction to Carl Schmitt: Dictatorship: From the Origin of the Modern Concept of Sovereignty to Proletarian Class Struggle. Cambridge : Polity Press, 2014, s. xxiii.

44 MEIERHENRICH, J.: Fearing the Disorder of Things: The Development of Carl Schmitt's Institutional Theory, 1919 – 1942. In: MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O. (eds): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York : Oxford University Press, 2016, s. 171 – 175, 188.

45 SCHMITT, C.: *Roman Catholicism and political form*, s. 21, 32.

dú epochu uplynulých 1948 rokov, pretože táto pozícia nebola nikdy prázdna, inak by sme už neexistovali“.⁴⁶

S príchodom nacizmu sa ale Schmittove názory radikalizujú. V jeho prednáške z roku 1933 (v ktorom vstúpil do nacistickej strany) vypracoval Schmitt „teóriu“, že Hitlerova vôľa je pre nemecký ľud *nomos* a Hitlera vyhlásil za katechon brániaci zničeniu Nemecka. Schmitt v jeho stati *Staat, Bewegung, Volk* (1933) vyhlásil, že základným princípom nacionálno-socialistického štátu je, že „(...) zhora až nadol, a v každom atóme jeho existencie v ňom dominuje a ním preniká myšlienka vodcovstva“.⁴⁷ Idea ‚vodcovstva‘ odstraňuje problém, ktorý je charakteristický pre liberálne demokracie, a to „*Führerlosigkeit*“ (absencia ‚vodcu‘). Schmitt následne vymedzuje ideu ‚vodcovstva‘ ako „(...) absolútnu druhovú jednotu (*Artgleichheit*) medzi vodcom a nasledovníkmi“.⁴⁸ Tento „trik“ umožnil Schmittovi vyzdvihnúť rolu vodcu: ak existuje absolútna „druhá“ jednota medzi vodcom a jeho nasledovníkmi, potom jediná *poznateľná* manifestácia „druhej“ jednoty a moci štátu sa odhaľuje v postave vodcu.⁴⁹ V tom istom roku (1933) publikoval článok *Die deutschen Intellektuellen* (1933), v ktorom žiadal vyhostenie niektorých intelektuálov, medziiným Alberta Einsteina, pretože nepatria „k nemeckému ľudu (*deutschen Volk*)“, ani k „nemeckému duchu (*deutschen Geist*)“. Schmitt v rokoch 1933 – 1936 publikoval štyridsaťsedem článkov brániacich nacistický režim. Avšak v roku 1936 bolo proti nemu vedené tajné vyšetrovanie zo strany SS, ktoré viedlo k jeho prepusteniu zo všetkých verejných pozícií, okrem jeho profesúry.⁵⁰ Schmitt až po vojne priznal, že jeho podpora Hitlera bola služba Antikristovi,⁵¹ ale svoje pôsobenie počas nacizmu nikdy verejne neolutoval a odmietol povojnovú denacifikáciu.

Po skončení II. svetovej vojny pokračoval Schmitt vo svojej obhajobe totálneho autoritatívneho štátu a za jeho ohrozenie považoval zjednotenie, unifikáciu sveta (globalizáciu), ktorú videl ako nástroj Antikrista, kráľovstvo Satana, pokus postaviť babylonskú vežu. A podľa neho práve katechon (ako totálny, autoritatívny štát) bráni satanistickému zjednoteniu sveta.⁵² Schmitt sa v tejto „finálnej fáze“ jeho úvah nad identitou katechon už vymedzoval proti liberálnemu štátu a tvrdil, že v dejinách existujú sekulárne liberálno-kapitalistické sily, ktoré vrhajú štát do „krízy“, spôsobujúcej chaos, rozvrat, neporiadok a nestabilitu.⁵³ V roku 1950 napísal v *Der Nomos der Erde*: „Pre túto kresťanskú ríšu je podstatné, že nie je večná ríša, ale že má pred očami svoj vlastný koniec

46 MEIER, H.: *The Lesson of Carl Schmitt*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 2011, s. 161.

47 SCHMITT, C.: *Staat, Bewegung, Volk: die Dreigliederung der politischen Einheit*. Hamburg : Hanseatische Verlagsanstalt, 1935, s. 33.

48 SCHMITT, C.: *Staat, Bewegung, Volk*, s. 35 – 36, 42.

49 SCHMITZ, M.: *Die Freund-Feind-Theorie Carl Schmitts*. Köln und Opladen : VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden, 1965, s. 169.

50 MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O.: *A Fanatic of Order in an Epoch of Confusing Turmoil*, s. 8.

51 PALAVER, W.: Carl Schmitt on Nomos and Space. In: *Telos*, 106, 1996, s. 118.

52 PALAVER, W.: *Carl Schmitt on Nomos and Space*, s. 117 – 118.

53 STORME, T.: Maintenir l'histoire en mouvement. In: *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 1 (117), 2013, s. 119 – 132.

a koniec prítomného aiónu, a predsa je schopná dejinnej moci. Rozhodujúcim dejinne pôsobiacim pojmom jej kontinuity je „zadržovateľ“ (*des Aufhalters*), κατέχων. „Ríša“ tu znamená dejinnú moc, ktorá je schopná zadržať (*aufzuhalten*) objaveniu sa Antikrista a koncu prítomného aiónu (...) Ríša kresťanského stredoveku trvá dovtedy, kým je živá myšlienka katechon. (...) Neverím, že je nejaký iný obraz dejín, v ktorom by bola vôbec možná pôvodná kresťanská viera než katechon. Viera, že nejaký zadržovateľ zadržuje koncu sveta, buduje jediný most, vedúci z eschatologickej paralýzy (*Lähmung*) každej ľudskej aktivity k veľkolepej dejinnej moci (*Geschichtsmächtigkeit*) kresťanskej ríše germánskych kráľov“. ⁵⁴ Inak povedané, Schmitt nikdy neopustil svoje rané úvahy, že jediná moc, ktorá odkáže zabrániť prepuknutiu chaosu a rozvratu, je totálny autoritatívny štát s religióznou „kvalitou“ *auctoritas*, hoci oportunisticky menil, podľa „ducha doby“, nepriateľov takéhoto štátu. ⁵⁵

Kritika Schmitta

Po skončení II. svetovej vojny sa objavili úvahy, že sekularizácia kresťanstva bola iba čiastočná, a preto sa musíme pýtať, aké „časti“ teológie boli sekularizované. ⁵⁶ Voegelin vo svojom rozsiahlom diele upozornil, že sekularizácia kresťanstva začala už presvedčením, že kresťanstvo je možné využiť ako „politickú teológiu“ impéria, ríše alebo štátu. Takáto „politická teológia“ sekularizovala zásadnú „časť“ kresťanského učenia, a to učenie o Kristovej parúzii, do úsilia vytvoriť „nebo na Zemi“ skrze rôzne spoločenské až národné utópie pokroku, blahobytu či revolučného aktivizmu. ⁵⁷ Sekulárne nahradzovanie neviditeľnej Božej transcendencie „fyzicky definovaným“ národným kolektívom (štátom) zmenilo myšlienku „spásy“ (σωτηρία) na „politickú spásu“, túžby po dosiahnutí „života večného“ na doktríny nepretržitého (materiálneho) progresu a pokroku, očakávanie druhého príchodu Krista na očakávanie novej „ideálnej“ formy spoločenského zriadenia (a tým aj nových „politických mesiášov“) a Božiu vládu nad dejinami na „prirodzený historický vývoj“. ⁵⁸ A v rámci „ politickej teológie“ existuje, podľa Agambena, významná politická paradigma, odvodená z kresťanskej teológie, usilujúca „obsadiť“ prázdny trón Slávy: (Schmittova) *politická teológia*, ktorá hovorí o transcendentnosti nezávislej moci a využíva politickú filozofiu a moderné teórie zvrchovanosti

54 SCHMITT, C.: *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Zweite Auflage. Berlin : Duncker & Humblot, 1974, s. 39.

55 Julia Hell prekladá hypotézu, že zo Schmittových úvah o katechon vyplýva aj jeho dichotómia priateľ – nepriateľ (*Freund – Feind*), ktorú rozpracoval v *Politische Theologie* (1922): katechon bráni poriadok (*Ordnung*) proti nepriateľovi (*Feind*). Pozri: HELL, J.: *Katechon: Carl Schmitt's Imperial Theology and the Ruins of the Future*. In: *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, 84 (4), 2009, s. 292 – 293.

56 PALAVER, W.: *Hobbes and the Katechon: The Secularization of Sacrificial Christianity*, s. 65.

57 VOEGELIN, E.: *Modernity Without Restraint*. The Collected Works of Eric Voegelin. Vol. 5. Columbia and London : University of Missouri Press, 2000, s. 60 – 229.

58 HRABOVSKÝ, M.: *Rasa: rasová klasifikácia ľudí*, Bratislava : Veda, 2018, s. 22 – 23.

a suverenity, aby nimi nahradil Božiu transcenciu.⁵⁹ Agamben si kladie otázku: „Prečo moc potrebuje slávu?“ a teda transcendentálnu legitimitu: „Ak je vo svojej podstate silou a možnosťou akcie a vlády, prečo berie na seba rigidné, ťažkopádne a ‚úžasné‘ ceremoniálne formy, aklamácie a protokoly?“ Agamben tvrdí, že táto „potreba slávy“ je „hlavným mystériom moci“ a je stále „v centre politického aparátu súčasných demokracií“. Kresťanský vek vedel, že na „tróne slávy“ sedí Mesiáš, prinášajúci „život večný“, no v sekulárnom veku je už „trón slávy prázdny“.⁶⁰ Na základe týchto úvah, „s pozorným vážením slov“ Agamben presadzuje, že „nikde na zemi dnes nie je možné nájsť legitímnu moc; dokonca aj mocní sú presvedčení o svojej vlastnej nelegitímnosti“.⁶¹ A teoretici moci, neustále uhranutí myslením Schmitta, našli v jeho diele nekonzistentné odkazy na kresťanskú mystiku, primiešanú do myšlienok o moci a štáte, ktoré im umožnili uvažovať nad tým, že moc (štátu) by mohla jej „posadením sa na trón slávy“ získať transcendentnú legitimitu.

A v tomto bode sa obracia Agamben na záhadu katechon. Agamben upozorňuje, že „život večný“, kľúčová kategória eschatológie, úzko súvisí aj s druhým príchodom Krista, ktorý sa však „oddaluje“, pretože mu „bráni“ *on* alebo *to*, čo (2Sol 2) nazýva *κατέχων/κατέχων*. Až po odstránení katechon prichádza Kristus, a usadne na trón slávy. Takže kľúčovým jadrom politickej alebo ekonomickej teológie je otázka identity katechon.⁶² Je tým, čo aktuálne zdržiava/bráni (katechon) človeku nezákonnosti, a po čom odstránení nastane druhý príchod Krista, politická, inštitucionálna moc, alebo *οικονομία*? Dôvod absencie pozitívneho ocenenia katechon je ten, že „tajomstvo nepravosti“ (*μυστήριον τῆς ἀνομίας*) už pôsobí, už „pracuje“, a až druhý príchod Krista ho „vypojí z činnosti“, „anuluje“. Ak je teda *ἀνομία*, bez-zákonnosť, stavom sveta pred druhým príchodom Krista, potom každá svetská inštitucionálna moc (katechon) – napriek tomu, že zabraňuje „človeku nezákonnosti“ – nesie v sebe potenciálnu nezákonnosť, a preto bude v mesiášskom „stave“ každá moc (katechon) anulovaná.⁶³ Podľa Agambena by sme mali vidieť každú teóriu štátu ako pokus o sekularizáciu (2Sol 2,1-12).⁶⁴ A každá teória štátu, ktorá chápe

59 AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory*, s. 1.

60 AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory*, s. xii-xiii.

61 AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory*, s. 40.

62 AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory*, s. 7.

63 Vo svojej prednáške (2010) v katedrále Notre Dame, pred parížskym biskupom a inými vysoko postavenými cirkevnými hodnosťami, Agamben obvinil Cirkev, že dala prednosť svetskej, dočasnej moci (legalita) pred Kristovou parúziou (legitimita), pretože svetská moc nepočíta so svojím koncom (In: AGAMBEN, G.: *The Church and the Kingdom*. Seagull Books, 2012). V roku 2013 publikoval knihu *The Mystery of Evil: Benedict XVI and the End of Day* (2017), v ktorej vysvetľuje abdikáciu pápeža Benedikta XVI. aj ako dôsledok pápežovho štúdia myšlienok afrického donatistu Tyconiusa. Podľa Tyconiusa bol katechon Cirkev, ktorej „temné telo“ (legalita: svetská moc) s využitím takejto moci bráni príchodu „človeka nezákonnosti“ a jej „svetlé telo“ (legitimita: duchovná moc), umožňuje (po odstránení „temného tela“) druhý príchod Krista. Podľa Agambena, Benedikt XVI., vidiac prenikanie korupcie do samotného „srdca“ Cirkvi, učinil záver, že ak sa „sily zla“ dostali až do „vnútra“ (a narušili legalitu), Cirkev sa musí vzdať „temného tela“ v prospech „svetlého tela“ (legitimita). Abdikáciu Benedikta XVI. je takto možné vidieť ako strategický ťah v boji s „človekom nezákonnosti“. In: AGAMBEN, G.: *The Mystery of Evil: Benedict XVI and the End of Days*. Stanford: Stanford University Press, 2017.

64 Agamben in LAMB, M. – PRIMERA, G. E.: *Sovereignty between the Katechon and the Eschaton*, s. 107 – 127.

štát ako moc zabraňujúcu (alebo oddalujúca) prepuknutiu katastrofy „môže byť pochopená ako sekularizácia tejto interpretácie (2Sol 2,1-12)“.⁶⁵

Podľa Agambena Schmitt nebol „kresťanským mysliteľom“, pretože „zabudol“ upozorniť na to, že od začiatku teológie bol vzťah medzi božským a humanitou chápaní ako οἰκονομία: „Z tejto perspektívy, skutočnosť, že človek bol stvorený na obraz Boží, pre neho odhaľuje, že je schopný iba ekonómie, nie politiky, alebo inými slovami, že história nie je politickým, ale „organizačným“ a „riadiacim“ problémom (...) Večný život, na ktorý si kresťania uplatňujú nárok, leží v paradigme *oikos*, nie *polis*“.⁶⁶ Schmitt rovnako „odignoroval“ rozdiel medzi *mesiášskym* časom (καιρος) a *apokalyptickým* časom. Pavol nepísal o *apokalyptickom* čase, o konci času a sveta, ale o *mesiášskom* καιρος, o čase konca, o čase, ktorým začína iný čas.⁶⁷ Agamben uzatvára svoj výklad presvedčením, že interpretácia Schmitta je ďalej neudržateľná: „V (2Sol 2) nie je možné nájsť nijakú ‚kresťanskú doktrínu‘ moci“,⁶⁸ a navyše Agamben považoval Schmittovu interpretáciu katechon za sofistickovanú podobu nacistickej eschatológie.⁶⁹ U Schmitta sa tak jeho obhajoba totálneho autoritatívneho štátu a zdôrazňovanie pozitívnej roly autority, poriadku a stability, teda, podľa neho, síl brániacim príchodu Antikrista, nakoniec stali anti-kresťanskou doktrínou⁷⁰: už nie je potrebný druhý príchod Krista, prinášajúci „život večný“, pretože „eschatologickú paralýzu“ dokáže „prekonať“ stabilita pozemskej moci založená na „veľkolepej“ ríši „kráľov“.

Sekularizácia katechon

V Schmittovom preferovaní moci (štátu, či Ríše), ktorá dokáže zabezpečiť *Ordnung* a zavŕši sa v nejakej podobe „kráľovstva pozemského“,⁷¹ sa preto mohla objaviť myšlienka, že katechon je *Ordnung* garantujúca moc (štátu či Ríše) a že jeho „pozitívna“ rola ako garanta poriadku a stability má hodnotu, takpovediac, *samú o sebe*. Christoph Schmidt v tomto prípade dokonca hovorí o „sebaerotickej suverénosti“.⁷² Johann Chapoutot tvrdí, že takéto chápanie moci (štátu, či ríše) prináša aj myšlienku nejakého „*pozemského* konca“, finálnej „*guerre victorieuse*“, ktorá čas dejín definitívne ukončí. Nie je to teda druhý príchod Krista, ale iba presadenie sa príslušnej moci (štátu či

65 AGAMBEN, G.: *The Time that Remains*, s. 110.

66 AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory*, s. 3.

67 AGAMBEN, G.: *The Church and the Kingdom*, s. 8.

68 AGAMBEN, G.: *The Time that Remains*, s. 111.

69 Agamben in SCHMIDT, CH.: The Return of the Katechon: Giorgio Agamben contra Erik Peterson. In: *The Journal of Religion*, 94, (2), 2014, s. 182 – 203.

70 Autor tejto štúdie tak ponúka iné čítanie Schmitta ako napríklad DUFFEROVÁ, A.: Prekoná Európa paradox vlastnej epochy? In: *Filozofia*, 56 (8), 2001, s. 526 – 537.

71 I keď Schmitt oponoval „optimistickej antropológii“ presvedčenej, že je možné dosiahnuť „pozemský raj“. Pozri: SLOVÁČEK, P.: Polemos jako odpověď Carla Schmitta na krizi modernity. In: *Filozofia*, 73, (3), 2018, s. 169 – 178.

72 SCHMIDT, CH.: *The Return of the Katechon*, s. 198.

ríše), ktorá môže priniesť definitívny pokoj „kráľovstva pozemského“. ⁷³ V roku 1944 nazval Raymond Aron takéto ideologicko-politické utópie „sekulárnymi náboženstvami“: „Navrhujem, aby sme volali sekulárnymi náboženstvami (*religions séculières*) tie doktríny, ktoré zaberajú v duši súčasných ľudí miesto po vyprchanej viere a nahrádzajú ju, vo vzdialenej budúcnosti vytvorenou, formou nejakého sociálneho poriadku prinášajúceho spásu ľudstva“. ⁷⁴ Ak takéto „pozitívne“ chápanie moci (štátu či Ríše) privedieme do dôsledkov, potom podľa Michaela Dillona čelíme nevyhnutnému záveru: „strategickým“ úvahám o „eschatologicky nevyhnutnom vraždení“. K identifikácii *niečoho* či *niekoho*, kto „bráni“ („prekáža“) dosiahnutiu stabilného a pevného sociálneho poriadku, ktorý prinesie ľudstvu definitívnu (pozemskú) spásu. ⁷⁵

Schmitt síce tvrdil, že „verí v katechon“, zároveň ale „opomenul“ paradoxnú povahu katechon, ktoré musí byť odstránené pri druhom príchode Krista. Julia Hell upozornila, že tak ako Tertullianus nabádal kresťanov, aby sa modlili za Rím – za anti-kresťanský štát – len preto, lebo dokázal garantovať poriadok a stabilitu, podobne Schmitt jeho vyzdvihnutím roly totálneho autoritatívneho štátu, vlastne „de-eschatologizoval“ (2Sol 2,1-12). Kým apoštol Pavol trval na tom, že katechon musí byť odstránené, aby mohol nastať druhý príchod Krista, Schmitt sa pokúsil druhý príchod Krista potlačiť v prospech totálneho autoritatívneho štátu. ⁷⁶ Poriadok, stabilita a zabránenie chaosu a zničeniu – ktorý garantuje štát či Ríša – je tým, o čo usiluje politika, ale nie sú tým, k čomu sa upierala „viera“ (πίστις) apoštola Pavla.

Použitá literatúra

- AGAMBEN, G.: *The Time that Remains. A Commentary on the Letter to the Romans*. Stanford : Stanford University Press, 2005.
- AGAMBEN, G.: *The Kingdom and the Glory. For a Theological Genealogy of Economy and Government*. Stanford : Stanford University Press, 2011.
- AGAMBEN, G.: *The Church and the Kingdom*. Seagull Books, 2012.
- AGAMBEN, G.: *The Mystery of Evil: Benedict XVI and the End of Days*. Stanford: Stanford University Press, 2017.
- ALAND, B et al.: *Novum Testamentum Graece*. 27. vyd. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.
- ANDOKOVÁ, M.: Tyconius a jeho chápanie cirkvi podľa spisu *Kniha pravidiel*. In: NEMEC, R., LICHNER, M. – CHABADA, M. – ANDOKOVÁ, M.: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. Trnava : Dobrá kniha, 2014, s. 11 – 26.

⁷³ CHAPOUTOT, J.: *Penser et agir en nazi*. Paris : Editions Gallimard, 2014 s. 30.

⁷⁴ ARON, R.: *L'âge des empires et l'avenir de la France*. Paris : Éditions Défense de la France, 1946, s. 288.

⁷⁵ DILLON, M.: Spectres of Biopolitics: Finitude, *Eschaton*, and *Katechon*. In: *The South Atlantic Quarterly*, 110, (3), 2011, s. 780 – 792.

⁷⁶ HELL, J.: *Katechon*, s. 28 – 26.

- ARON, R.: *L'âge des empires et l'avenir de la France*. Paris : Éditions Défense de la France, 1946.
- AUGUSTINE: *De civitate Dei*. Dostupné online na: <https://www.thelatinlibrary.com/augustine/civ20.shtml> (02.08.2020).
- BENDERSKY, J. W.: Schmitt's Diaries. In: MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O. (eds.): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York : Oxford University Press, 2016, s. 117 – 147.
- BETZ, O.: Der Katechon. In.: *New Testament Studies*, 9, (3), 1963, s. 276 – 291.
- BLIDOW, F.: *Carl Schmitts Reichsordnung: Strategie für einen europäischen Großraum*. Berlin : Akad. Verl., 1999.
- BONHOEFFER, D.: *Etika*. Praha : Kalich, 2007.
- BROMILEY, G. W.: *Theological Dictionary of the New Testament*. Michigan : William B. Eerdmans Publishing Company, 1985.
- DILLON, M.: Spectres of Biopolitics: Finitude, *Eschaton*, and *Katechon*. In: *The South Atlantic Quarterly*, 110, (3), 2011, s. 780 – 792.
- DUFFEROVÁ, A.: Prekoná Európa paradox vlastnej epochy? In: *Filozofia*, 56 (8), 2001, s. 526-537.
- DUNBAR, D. G.: The Delay of the Parousia in Hippolytus. In: *Vigiliae Christianae*, 37, (4), 1983, s. 313 – 327.
- DUNN, J. D. G.: *The Theology of Paul the Apostle*. Michigan, Cambridge : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1998.
- FREED, E. D.: *The Apostle Paul and his Letters*. London, Oakville : Equinox, 2005.
- GROSSHEUTSCHI, F.: *Carl Schmitt und die Lehre vom Katechon*. Berlin : Duncker & Humboldt, 1996.
- HAACKER, K.: *The Theology of Paul's Letter to the Romans*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
- HANYŠ, M.: *Apoštol filosofů*. Praha : TOGGA, 2014.
- HELL, J.: Katechon: Carl Schmitt's Imperial Theology and the Ruins of the Future. In: *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, 84 (4), 2009, s. 283 – 326.
- HOELZL, M.: Before the Anti-Christ is Revealed: On the Katechontic Structure of Messianic Time, In: BRADLEY, A. – P. FLETCHER, P. (eds): *The Politics to Come: Power, Modernity and the Messianic*, London : Continuum, 2010, s. 98 – 111.
- HOELZL, M. – WARD, G.: Introduction to Carl Schmitt: Dictatorship: From the Origin of the Modern Concept of Sovereignty to Proletarian Class Struggle. Cambridge : Polity Press, 2014, s. x-xxix.
- HRABOVSKÝ, M.: *Rasa: rasová klasifikácia ľudí*, Bratislava : Veda, 2018.
- CHAPOUTOT, J.: *Penser et agir en nazi*. Paris : Editions Gallimard, 2014.
- KNOCH, O.: *První a Druhý list Soluňanům*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000.
- LAMB, M. – PRIMERA, G. E.: Sovereignty between the Katechon and the Eschaton: Rethinking the Leviathan. In: *Telos*, 187, 2019, s. 107 – 127.
- MEIER, H.: *The Lesson of Carl Schmitt*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 2011.

- MEIERHENRICH, J.: Fearing the Disorder of Things: The Development of Carl Schmitt's Institutional Theory, 1919 – 1942. In: MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O. (eds.): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York : Oxford University Press, 2016, s. 171 – 216.
- MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O.: A Fanatic of Order in an Epoch of Confusing Turmoil. The Political, Legal, and Cultural Thought of Carl Schmitt. In: MEIERHENRICH, J. – SIMONS, O., (eds): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 3 – 70.
- MENKEN, M. J. J.: *2 Thessalonians*. London and New York : Routledge, 2002.
- METZGER, P.: *Katechon. II Thessalonians (2,1-12) im Horizont apokalyptischen Denkens*, Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2005.
- MURPHY-O'CONNOR, J.: *Paul the Letter-Writer. His World, His Options, His Skills*. Collegeville, Minnesota : The Liturgical Press., 1995.
- PALAVER, W.: Hobbes and the Katechon: The Secularization of Sacrificial Christianity. In: *Journal of Violence, Mimesis, and Culture*, 2, (1), 1995, s. 57 – 74.
- PALAVER, W.: Carl Schmitt on Nomos and Space. In: *Telos*, 106, 1996, s. 105 – 127.
- PROZOROV, S.: The katechon in the age of biopolitical nihilism. In: *Continental Philosophy Review*, 45, 2012, s. 483 – 503.
- RICOEUR, P. – AZOUVI, F. – LAUNAY, de M.: *Myslet a věřit*. Praha : Kalich, 2000. (preklad: M. Rejchart)
- SCHMIDT, CH.: The Return of the Katechon: Giorgio Agamben contra Erik Peterson. In: *The Journal of Religion*, 94, (2), 2014, s. 182 – 203.
- SCHMITT, C.: *Staat, Bewegung, Volk: die Dreigliederung der politischen Einheit*. Hamburg : Hanseatische Verlagsanstalt, 1935.
- SCHMITT, C.: *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Zweite Auflage. Berlin : Duncker & Humblot, 1974.
- SCHMITT, C.: *Glossarium: Aufzeichnungen der Jahre 1947-1951*. Berlin : Duncker & Humblot, 1991.
- SCHMITT, C.: *Roman Catholicism and political form*. Westport, Connecticut : Greenwood Press, 1996.
- SCHMITT, C.: *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes. Meaning and Failure of a Political Symbol*. Westport, London : Greenwood Press, 1996.
- SCHMITZ, M.: *Die Freund-Feind-Theorie Carl Schmitts*. Köln und Opladen : VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden, 1965.
- SLOVÁČEK, P.: Polemos jako odpověď Carla Schmitta na krizi modernity. In: *Filozofia*, 73, (3), 2018, s. 169 – 178.
- STORME, T.: Maintenir l'histoire en mouvement. In: *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 1 (117), 2013, s. 119 – 132.
- STROBEL, A.: *Untersuchungen zum eschatologischen Verzögerungsproblem auf Grund der Spätjüdisch-urchristlichen Geschichte von Habakuk 2,2 ff*. Leiden, Köln : Brill, 1961.

- TAUBES, J.: *The Political Theology of Paul*. Stanford : Stanford University Press, 2004.
- THISELTON, A. C.: *1 & 2 Thessalonians: Through the Centuries*. Chichester : Wiley-Blackwell, 2011.
- TYCONIUS, Liber Regularum – Kniha pravidiel. In: NEMEC, R. – LICHNER, M. – CHABADA, M. – ANDOKOVÁ, M.: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. Trnava : Dobrá kniha, 2014, s. 27 – 37. (preklad: Marcela Andoková)
- ULLRICH, C. D.: *Sovereignty and The Event in John D. Caputo's Radical Theology*. Dissertation presented in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Faculty of Theology at Stellenbosch University, Stellenbosch University, 2019.
- VOEGELIN, E.: *Modernity Without Restraint*. The Collected Works of Eric Voegelin. Vol. 5. Columbia and London : University of Missouri Press, 2000.

Mgr. Milan Hrabovský, PhD.
Bratislava Policy Institute
Klariská 14, 811 03 Bratislava
hrabovsky@bpi.sk

OCRID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2571-3678>